

Ivan Milić,
asistent na Pravnom fakultetu u Novom Sadu

DUŽNOST OKRIVLJENOG DA GOVORI NA SVOJU ŠTETU*

SAŽETAK: Propisi koji uređuju krivični postupak, postupak za privredne prestupe i prekršajni postupak propisuju određena prava i obaveze okrivljenog. Novi Zakon o prekršajima Republike Srbije, čija je primena počela 1. marta 2014. godine, ograničava jedno pravo okrivljenog. Jedno od osnovnih prava okrivljenog u „kaznenim postupcima”, pravo da ćuti, odnosno da ništa ne izjavljuje na svoju štetu, Zakon o prekršajima sada ograničava. Tačnije, propisuje dužnost da okrivljeni mora da govori i to na svoju štetu. U radu se ukazuje na nelegitimnost ove dužnosti i predočava da se na ovakav način ugrožava jedno od osnovnih prava okrivljenog. Takođe, u radu se ukazuje na konsekvence koje može da snosi okrivljeno lice ukoliko ne odgovara ili daje netačne podatke na pitanja iz čl. 200. st. 5. Zakona o prekršajima.

Ključne reči: okrivljeni, pravo, dužnost, ograničenje, kazna

UVOD

U Republici Srbiji postoje tri vrste „kaznenih dela”, krivična dela, privredni prestupi i prekršaji, pa samim tim postoje i tri postupka koja mogu da se vode povodom učinjenih ovih dela, a to su krivični, privredno-prestupni i pre-

* Rad primljen: 2. 4. 2015. godine.

kršajni postupak.¹ Svaki „kazneni postupak” je regulisan posebnim zakonikom ili zakonom. Krivični postupak uređen je Zakonikom o krivičnom postupku,² Zakonom o privrednim prestupima³ regulisan je postupak za privredne prestupe i, na kraju, Zakonom o prekršajima⁴ uređen je prekršajni postupak. Zakon o privrednim prestupima i Zakon o prekršajima, sam postupak koji se vodi povodom učinjenog privrednog prestupa ili prekršaja, ne regulišu u potpunosti već se pozivaju na shodnu primenu Zakonika o krivičnom postupku.⁵ Jedno od osnovnih prava okrivljenog u sva tri „kaznena postupka” do 1. marta 2014. godine bilo je i pravo da ne mora ništa da izjavljuje. Dakle, okrivljeni nije bio dužan da izjavi bilo šta o delu za koje se tereti, ali ni da daje podatke o svom identitetu. Suprotno ovom osnovnom pravu okrivljenog, Zakon o prekršajima u čl. 200. st. 5. ovo pravo ograničava, te propisuje dužnost okrivljenog da daje podatke koji se odnose, između ostalog, na identitet, njegove lične prilike i raniji život. S tim u vezi, sada se okrivljeni obavezuje da daje podatke koji idu na njegovu štetu. U radu ćemo videti koje sve podatke okrivljeno lice u prekršajnom postupku, mora da saopšti sudu i koje su posledice nedavanja ili davanja netačnih podataka, ali pre toga moramo videti ko je uopšte okrivljeno lice u prekršajnom postupku.⁶

1. OKRIVLJENI U PREKRŠAJNOM POSTUPKU

Pre nego što počnemo da govorimo o saslušanju okrivljenog lica u prekršajnom postupku moramo da odgovorimo na jedno prethodno pitanje, a tiče se momenta sticanja „statusa” okrivljenog. Dakle, potrebno je na početku odgovoriti na pitanje ko je okrivljeno lice u prekršajnom postupku? Za razliku od Zakonika o krivičnom postupku, Zakon o prekršajima ne precizira na najbolji način ko se smatra okrivljenim licem u prekršajnom postupku, odnosno ne pre-

¹ O kaznenom pravu u širem smislu vidi: Zoran Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd, 2009, 8–9.

² Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 71/2011, 101/2011, 12/2012, 32/2013 i 45/2013 i 55/2014.

³ Zakon o privrednim prestupima, *Službeni list SFRJ*, br. 4/77, 36/77 – ispr., 14/85, 10/86 (prečišćen tekst), 74/87, 57/89 i 3/90 i *Službeni list SRJ*, br. 27/92, 16/93, 31/93, 41/93, 50/93, 24/94, 28/96 i 64/2001 i *Službeni glasnik RS*, br. 101/2005 – dr. zakon).

⁴ Zakon o prekršajima, *Službeni glasnik RS*, br. 65/2013.

⁵ Vidi: čl. 56. Zakona o privrednim prestupima; čl. 227. Zakona o prekršajima.

⁶ O važnosti prekršajnog prava vidi: Jenny M. Roberts, *Why Misdemeanors Matter: Defining Effective Advocacy in the Lower Criminal Courts*, American University Washington College of Law, 2011, p. 290–294. O kalsifikaciji kažnjivih dela vidi: Thomas J. Gardner, Terry M. Anderson, *Criminal Law*, Eleventh Edition, USA, 2006, p. 13–15.

cizira u kom momentu se stiče takav status.⁷ Naime, Zakon o prekršajima propisuje samo da: „Okrivljeni je lice protiv koga se vodi prekršajni postupak”.⁸ Dakle, Zakonom je samo određeno, ko se smatra okrivljenim lice u prekršajnom postupku, ali, sa druge strane ne određuje se od kada počinje vođenje prekršajnog postupka. Treba napraviti razliku između prekršajnog postupak koji vodi prekršajni sud,⁹ od „slučaja” kada ovlašćeni organ, odnosno ovlašćeno lice izdaje prekršajni nalog. Prvo, kada je reč o postupku koji vodi prekršajni sud¹⁰ smatramo da se okrivljenim ne može smatrati niko dok sud ne donese odgovarajuću odluku povodom podnetog zahteva za pokretanje prekršajnog postupka. Dalje, može se i postaviti i pitanje da li se stiče status okrivljenog momentom uručjenja poziva za preduzimanje pojedine radnje¹¹ (to je po pravilu poziva za pretres) ili je to neki drugi procesni momenat. Iako je Zakon o prekršajima nedorečen trebalo bi da lice protiv kojeg je podnet zahtev za pokretanje prekršajnog postupka stekne status okrivljenog onda kada je sud doneo Rešenje o pokretanju prekršajnog postupka. Do ovakvog zaključka može se doći, pre svega, logičkim tumačenjem. Naime, nikoga ne možemo smatrati okrivljenim samo zato što je neko podneo zahtev za pokretanje prekršajnog postupka. S tim u vezi, kada je doneto rešenje o pokretanju prekršajnog postupka to samo znači da je sud utvrdio, na način što je ispitao sam zahtev za pokretanje prekršajnog postupka, da postoje osnovi za pokretanje prekršajnog postupka.¹²

⁷ Tako je u čl. 2. st. 1. t. 1, 2, 3. i 4. Zakonika o krivičnom postupku propisano: 1. „Osumnjičeni” je lice prema kome je zbog postojanja osnova sumnje da je učinilo krivično delo nadležni državni organ u predistražnom postupku preduzeo radnju propisanu ovim zakonikom i lice protiv koga se vodi istraga; 2. „Okrivljeni” je lice protiv koga je podignuta optužnica koja još nije potvrđena, ili protiv koga je podnet optužni predlog, privatna tužba ili predlog za izricanje mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja, a glavni pretres ili ročište za izricanje krivične sankcije još nije određeno, odnosno izraz koji služi kao opšti naziv za osumnjičenog, okrivljenog, optuženog i osuđenog; 3. „Optuženi” je lice protiv koga je optužnica potvrđena i lice za koje je povodom optužnog predloga, privatne tužbe ili predloga za izricanje mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja određen glavni pretres ili ročište za izricanje krivične sankcije u skraćenom krivičnom postupku; 4. „Osuđeni” je lice za koje je pravnosnažnom odlukom suda utvrđeno da je učinilac krivičnog dela ili protivpravnog dela određenog u zakonu kao krivično delo, osim ako se na osnovu odredaba Krivičnog zakonika smatra neosuđivanim.

⁸ Čl. 118. st. 1. Zakona o prekršajima.

⁹ U ovom radu nećemo se baviti pitanjem „lica prema kojem se vodi postupak” kada prekršajni postupak vodi Republička komisija za zaštitu prava u postupcima javnih nabavki, jer je tada sporan i sam na naziv lica protiv kojeg se vodi postupak. S tim u vezi, vidi čl. 162. Zakona o javnim nabavkama, *Službeni glasnik RS*, br. 124/2012.

¹⁰ Dakle, reč je o pokretanju prekršajnog postupka na osnovu Zahteva za pokretanje prekršajnog postupka.

¹¹ Vidi čl. 187. Zakona o prekršajima.

¹² Povodom podnetog zahteva za pokretanje prekršajnog postupka nadležni sud može da: A. odbaci zahtev, u slučaju da ne postoje uslovi za pokretanje prekršajnog postupka: 1) kad radnja opisana u zahtevu nije prekršaj; 2) kad sud nije stvarno nadležan za vođenje prekršajnog

Kada se radi o izdavanju prekršajnog naloga prema rešenju Zakona o prekršajima lice stiče **svojstvo** okrivljenog momentom dostavljanja Zahteva za sudsko odlučivanje nadležnom sudu.¹³ Lice kojem je izdat prekršajni nalog ima izbor u pogledu sticanja statusa okrivljenog. Ukoliko postane okrivljeno lice postoji mogućnost da sud donese oslobađajuću presudu povodom sudskog odlučivanja. Dakle, moguće je da ovo lice postane okrivljeni svojom voljom, a da ne bude prekršajno kažnjeno lice. S druge strane, ukoliko lice kojem je izdat prekršajni nalog ne želi da postane okrivljeni u prekršajnom postupku, tako što neće tražiti da sud utvrdi da li je učinio prekršaj, onda će sigurno postati **kažnjeno** lice.¹⁴

2. SASLUŠANJE OKRIVLJENOG U PREKRŠAJNOM POSTUPKU

U prekršajnom, kao i u ostalim kaznenim postupcima, moraju se obezbediti uslovi okrivljenom da može da iznese svoju odbranu. Dakle, okrivljenom se mora omogućiti pravo na odbranu,¹⁵ koja se ostvaruje na način što on „aktivno” učestvuje u postupku. Jedno od osnovnih procesnih načela u kaznenim postupcima¹⁶ jeste i načelo neposrednosti, pod kojim se podrazumeva da se radnje, potrebne za formiranje sudske odluke moraju izvesti neposredno pred sudom (tj. sudskim organom) koji će doneti odluku.¹⁷ Dakle, garantuje se okrivljenom

postupka; 3) kad postoje osnovi koji isključuju odgovornost za prekršaj okrivljenog; 4) kada je nastupila zastarelost za pokretanje prekršajnog postupka; 5) kad je zahtev podneo neovlašćeni organ, odnosno neovlašćeno lice; 6) kad postoje drugi zakonski razlozi zbog kojih se postupak ne može pokrenuti. B. da donese rešenje o pokretanju prekršajnog postupka. Čl. 184. i 185. Zakona o prekršajima. Kada zahtev sadrži podatke o tome da je povodom istog događaja pokrenut krivični postupak ili postupak za privredni prestup prekršajni sud će spise predmeta dostaviti nadležnom sudu na dalje postupanje i o tome obavestiti podnosioca zahteva. Čl. 183. Zakona o prekršajima.

¹³ Vidi: čl. 174. st. 2. Zakona o prekršajima.

¹⁴ Ako lice protiv koga je izdat prekršajni nalog u roku od osam dana od dana prijema prekršajnog naloga ne plati izrečenu kaznu ili ne podnese zahtev za sudsko odlučivanje o izdatom prekršajnom nalogu, smatraće se da je prihvatilo odgovornost propuštanjem, a prekršajni nalog će postati konačan i izvršan. Čl. 173. st. 2. Zakona o prekršajima

¹⁵ Vidi: odredbe Zakona o prekršajima u delu koje se odnose na pozivanje okrivljenog (čl. 187), i odredbe koje se odnose na saslušanje okrivljenog lica (čl. 200–207) Zakona o prekršajima.

¹⁶ Pod kaznenim postupkom podrazumevamo: krivični, prekršajni i postupak za privredne prestupe. Od načela neposrednosti u prekršajnom postupku postoje određena odstupanja.

¹⁷ Načelo neposrednosti dolazi do punog izražaja na glavnom pretresu. Neposrednost glavnog pretresa se obezbeđuje sa više različitih pravila i procesnih ustanova: 1. dokazi za presudu se po pravilu izvode neposredno na glavnom pretresu; 2. suđenje na glavnom pretresu nije po pravilu moguće u odsustvu stranaka; 3. nezamenjivost sudije u toku glavnog pretresa i u toku donošenja presude; 4. kontinuitet i koncentracija procesnih radnji. O tome vidi više kod: Momčilo Grubač, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2008, 210. Više o pravu *nemo prodere se ipsum*, pravu okrivljenog lica u krivičnom postupku da nije dužan da pruža dokaze koji idu na njegovu

pravo da učestvuje u prekršajnom postupku koji se vodi protiv njega. S tim u vezi, nakon što sudija nadležnog prekršajnog suda donese rešenje o pokretanju prekršajnog postupka sledi i zakazivanje pretresa, na koje se okrivljeni poziva. Na pretres se pozivaju okrivljeni i njegov branilac, oštećeni, podnosilac zahteva za pokretanje postupka i drugi učesnici postupka.¹⁸ Ako je okrivljeni pravno lice na pretres se poziva predstavnik pravnog lica.¹⁹ Jedan od dokaznih radnji u prekršajnom postupku jeste i saslušanje okrivljenog.²⁰ Zakonom o prekršajima propisano je da će sudija okrivljenog, kojeg prvi put saslušava, pitati za podatke koje se odnose, između ostalog, i na identitet samog okrivljenog, na njegovo imovno stanje, kao i za podatke koji se tiču ranijeg života okrivljenog.²¹

Tako je propisano da će sudija okrivljenog pitati za lično ime, nadimak ako ga ima, lično ime jednog od roditelja, mesto i datum rođenja, jedinstveni matični broj građanina, čiji je državljanin, zanimanje, adresu stanovanja i zaposlenja, adresu elektronske pošte, porodične prilike, koji stepen stručne sprema ima, kakvog je imovnog stanja, broj dinarskog i deviznog računa, da li je osuđivan ili prekršajno kažnjavao i za šta, da li se protiv njega vodi krivični ili prekršajni postupak i za koje delo, a ako je maloletan, ko mu je zakonski za-

štetu, vidi: Zagorka Jekić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1998, 158. Okrivljeni se može braniti na način kako nalazi za shodno (ćutanjem, uskraćivanjem dela iskaza, priznajući ili ne delo ili pojedine činjenice, uključujući čak i davanje lažnog iskaza), vidi: Miodrag N. Simović, Nataša Mrvić-Petrović, Ranko Nikolić, *Komentar Zakona o prekršajima Republike Srpske*, Beograd, 2001, 205.

¹⁸ Pretres se određuje kada sud oceni da je to potrebno radi pravilnog i potpunog utvrđivanja činjeničnog stanja, vidi: čl. 239. st. 1. Nije nam najjasnija ova zakonska odredba, s obzirom da je propisano kada sud može da odredi pretres, pa nam se čini da, s obzirom na ovakvu zakonsku formulaciju, sud ne mora ni da zakazuje pretres ukoliko oceni da to nije potrebno. Onda se postavlja pitanje da li se može sudska odluka doneti iako nije zakazan, odnosno održan pretres? Da li od slobodne odluke sudije zavisi da li će odrediti pretres ili neće? Ako je odgovor potvrđan, sa čime se mi nikako ne slažemo, onda se problem javlja sa pravom okrivljenog na odbranu. S tim u vezi, mi smatramo da ovaj stav Zakona treba da glasi „Pretres se određuje radi pravilnog i potpunog utvrđivanja činjeničnog stanja.” Dakle, treba da se jasno precizira da sud mora da odredi pretres.

¹⁹ U pozivu na pretres okrivljeni će se upozoriti da će se u slučaju neodazivanja pozivu narediti njegovo dovođenje. Ako na pretres ne dođe uredno pozvani okrivljeni i svoj izostanak ne opravda, sud će odložiti pretres i izdati naredbu za dovođenje, ako ne postoje uslovi da se pretres održi i bez prisustva okrivljenog, čl. 239. Zakona o prekršajima.

²⁰ Kada je reč o saslušanju okrivljenog lica u krivičnom postupku onda se takvo saslušanje sadržinski sastoji u izjavi okrivljenog u odnosu na krivično delo za koje se tereti (aktivna odbrana okrivljenog), ili u njegovom uzdržavanju od davanja izjave (pasivna odbrana okrivljenog) ukoliko se on brani ćutanjem, nakon što je upoznat sa svojim pravima i dužnostima u krivičnom postupku, te mu je data mogućnost da iskazuje, Milan Škulić, *Krivično procesno pravo – opšti deo*, Beograd, 2007, 230. O okrivljenom u postupku za privredne presteupe vidi: Momčilo Grubač, Obrad Perić, Stanko Pihler, *Osnovi prava o privrednim prestupima*, Novi Sad, 1980, 263–275.

²¹ O saslušanju okrivljenog u prekršajnom postupku vidi: Nataša Mrvić-Petrović, Ljubinko Mitrović, *Prekršajno pravo*, Banja Luka, 2007, 251–252.

stupnik.²² Vidimo da je Zakonom propisano da se okrivljeni pita i za broj dinarskog i deviznog računa, što nije propisivao prethodni Zakon o prekršajima,²³ a ni sada važeći Zakonik o krivičnom postupku ne propisuje da se od okrivljenog traže takvi podaci.²⁴

Kao što smo rekli, Zakonom je propisano da će se okrivljeni pitati za ove podatke, pa se onda postavlja pitanje da li okrivljeni **može** ili **mora** da odgovara na postavljena pitanja. Takođe, ukoliko okrivljeni mora da odgovara, postavlja se još jedno suštinsko pitanje a tiče se konsekvenci ukoliko okrivljeno lice neće da dâ podatke ili dâ nepotpune ili netačne podatke.²⁵ Jedno od osnovnih

²² Čl. 200. st. 5. Zakona o prekršajima. Mišljenja smo da će većina okrivljenih lica u prekršajnom postupku, koji smatraju da davanje podataka ide u njihovu korist, dati podatke. Sa druge strane, ukoliko okrivljeni smatra da davanje podataka ide na njegovu štetu može da odluči da ne da podatke, dâ nepotpune ili dâ lažne podatke i da na taj način rizikuje da bude novčano kažnjen. O pravu okrivljenog lica u krivičnom postupku da čuti vidi kod: Snežana Brkić, Upotreba nezakonitih dokaza u krivičnom postupku Srbije, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 1/2011, 183–214.

²³ Zakon o prekršajima, *Službeni glasnik RS*, 101/20005, 116/2008, i 11/2009. S tim u vezi, vidi i čl. 193. Zakona o prekršajima, *Službeni glasnik SRS*, br. 44/89 i *Službeni glasnik RS*, br. 21/90, 11/92, 6/93 – odluka USRS, 20/93, 53/93, 67/93, 28/94, 16/97, 37/97 – odluka USRS, 36/98, 44/98 i *Službeni list SFRJ*, br. 62/2001 – i odluka USRS i *Službeni glasnik RS*, br. 55/2004).

²⁴ Tako je Zakonikom o krivičnom postupku Republike Srbije propisano da (čl. 85): „Kad se okrivljeni prvi put saslušava, pitaće se za ime i prezime, jedinstveni matični broj građana ili broj ličnog dokumenta, nadimak, ime i prezime roditelja, devojačko porodično ime majke, gde je rođen, gde stanuje, dan, mesec i godinu rođenja, državljanstvo, zanimanje, porodične prilike, da li je pismen, kakve je škole završio, šta on i članovi njegovog porodičnog domaćinstva poseduju od imovine, da li je, kad i zašto osuđivan, da li je i kad izrečena krivična sankcija izvršena i da li se protiv njega vodi postupak za koje drugo krivično delo”. Ni na jedno od navedenih pitanja okrivljeni nije dužan da odgovori, niti je dužan da daje istinite odgovore. U tom slučaju, organ postupka je dužan da te podatke pribavi na drugi način. Međutim, ako okrivljeni odbije da dâ podatke o svom identitetu može mu se odrediti mera za obezbeđenje prisustva u krivičnom postupku: zabrana napuštanja stana ili pritvor. O tome vidi kod: Snežana Brkić, *Krivično procesno pravo I*, Novi Sad, 2014, 314. O saslušanju okrivljenog u krivičnom postupku u sudskoj praksi vidi: Ranko Sokolović, *Zakonik o krivičnom postupku – praktična primena*, Beograd, 2007, 284–296.

²⁵ Samo da pojasnimo da ovdje nije reč o podacima koje se odnose na prekršaj za koji se okrivljeni saslušava. Zakon o prekršajima ne govori o lažnim podacima, već o netačnim, što opet može biti sporno. Interesantno je videti i obrazloženje predlagача Zakona o prekršajima za ovakvo uređenje: Tako, čl. 200. st. 5. Zakona – ima za cilj da se upotpune podaci o okrivljenom koji se prvi put saslušava (jedinstven matični broj građanina, broj dinarskog i deviznog računa, adresa elektronske pošte), da bi se kasnije, ukoliko isti bude oglašen odgovornim, i kažnjen i dobrovoljno ne plati izrečenu kaznu, olakšao postupak izvršenja, odnosno postupak prinudne naplate. Takođe, dodat je st. 6. u čl. 200. Zakona koji je propisao mogućnost da ukoliko okrivljeni na saslušanju dâ netačne ili nepotpune podatke iz st. 5. (podaci koji su vezani za njegovu ličnost) može biti kažnjen novčanom kaznom u iznosu do 50.000 dinara, koja se može opozvati ako nakon odluke o kažnjavanju da tačne podatke. Cilj je da se prekršajni postupak približi krivičnom postupku, s obzirom da su odredbe o kažnjavanju okrivljenog ukoliko ne da tačne podatke koje su vezane za njegovu ličnost, propisane i u krivičnom postupku. Vidi: Zakon o prekršajima – Razlozi donošenja i očekivani efekti Zakona o prekršajima – Upporedni pregled Prethodnog i Novog zakona – ABC indeks, Beograd, 2013, 118.

prava okrivljenog u **krivičnom postupku** jeste i pravo da ništa ne izjavi, uskrati odgovor na pojedino pitanje, slobodno iznese svoju odbranu, prizna ili ne prizna krivicu.²⁶ Dakle, vidimo da u krivičnom postupku okrivljeni ne mora ništa da izjavi, dakle ni da daje podatke koje se tiču njegovog identiteta. **Ustav Republike Srbije** u čl. 33. propisuje „Lice koje je okrivljeno ili kome se sudi za krivično delo nije dužno da daje iskaze protiv sebe ili protiv bliskog lica sebi, niti da prizna krivicu.” Nadalje, „sva prava koja ima okrivljeni za krivično delo ima, shodno zakonu i u skladu sa njim, i fizičko lice protiv koga se vodi postupak za neko drugo kažnjivo delo”.²⁷ U daljem radu videćemo koje su posledice, koje propisuje Zakon o prekršajima, za nedavanje ili davanje netačnih podataka okrivljenog u prekršajnom postupku

3. POSLEDICE NEDAVANJA ILI DAVANJA NETAČNIH PODATAKA IZ čl. 200. st. 5.

Zakonom o prekršajima propisano je da zbog davanje netačnih i nepotpunih podataka, na sva pitanja, sud *može* okrivljenog kazniti novčanom kaznom do 50.000 dinara.²⁸ Iz ovakve zakonske odredbe vidimo da zakonodavac vrši „prinudu” na okrivljenog da govori i to da govori istinu, odnosno okrivljenom se ukazuje na posledice nedavanja ili davanja netačnih podataka.

Pretpostavljamo da je zakonodavac „uredio” saslušanje okrivljenog na ovakav način, odnosno propisao da je okrivljeni dužan da dâ „podatke o sebi” iz razloga efikasnosti i ekonomičnosti prekršajnog postupka, ali s druge strane postavlja se pitanje da li je to i legitimno?²⁹ Vidimo da je zakonodavac propisao veliki broj podataka koji se traže od okrivljenog, a ti podaci se ne odnose

²⁶ Čl. 68. st. 1. t. 2. Zakonika o krivičnom postupku. Više o pravu okrivljenog lica da u krivičnom postupku ništa ne izjavi, vid. Saša Knežević, Međunarodnopravni standardi prava na usmenu raspravu pred krivičnim sudom, *Teme*, G XXXVII, br. 4. 1689–1704.

²⁷ Čl. 33. Ustava Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006.

²⁸ Čl. 200. st. 6. Zakona o prekršajima. Zakonodavac je propisao da sud može da kazni okrivljenog.

²⁹ Prethodni Zakon o prekršajima nije propisivao obavezu da okrivljeni mora da daje bilo kakve podatke o sebi. Dakle, postojalo je samo pravo okrivljenog lica da daje podatke o sebi, a sada važeći Zakon o prekršajima propisuje **dužnost** davanja podataka. Više o pravima i obavezama okrivljenog lica u prekršajnom postupku prema zakonima koji su se primenjivali pre 2005. godine vidi kod: Milenko Jelačić, *Prekršajno pravo – teorija i praksa*, Beograd, 2004, 306–308; Stanko Pihler, *Prekršajno pravo*, Novi Sad, 2000, 120–121; Ognjen Okiljević, *Priručnik za praktičnu primenu Zakona o prekršajima (savezni, republički i pokrajinski) sa teorijom, praksom i obrascima za postupak*, Beograd, 1979, 77–78. S tim u vezi, možemo primetiti da se ovom pitanju u udžbenicima prekršajnog prava nije posvećivala nikakva pažnja, a možda je jedan od razloga to što je bilo opšteprihvaćeno i nesporno da okrivljeno lice u prekršajnom postupku ne mora ništa da govori.

samo na utvrđivanje njegovog identiteta, već se, između ostalog, traži od okrivljenog da kaže i podatke koji se odnose na njegov raniji i sadašnji život. Ovde mislimo na podatke koji se tiču ranije osuđivanosti ili kažnjivosti, kao i na podatak da li je u toku neki krivični ili prekršajni postupak protiv okrivljenog. Ako je okrivljeni dužan da kaže da li je ranije osuđivan ili prekršajno kažnjen i da li je u toku još neki krivični ili prekršajni postupak koji se protiv njega vodi i da li to znači da okrivljeni mora da govori na svoju štetu? Po pravilu se ranija osuđivanost ili kažnjivost³⁰ uzima kao otežavajuća okolnost prilikom izbora vrste i mera sankcije. Dakle, ako okrivljeni za sebe kaže da je osuđivan ili kažnjavan to znači da ta činjenica ide na njegovu štetu, što u krajnjoj liniji znači da će taj podatak uticati na izbor i visinu sankcije. Tako je Zakonom o prekršajima propisano u delu koji se odnosi na odmeravanje kazne: kazna za prekršaje odmerava se u granicama koje su za taj prekršaj propisane, a pri tome se uzimaju u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude veća ili manja, a naročito: težina i posledice prekršaja, okolnosti pod kojima je prekršaj učinjen, stepen odgovornosti učinioaca, ranija osuđivanost, lične prilike učinioaca i držanje učinioaca posle učinjenog prekršaja. Ne može se uzeti u obzir kao otežavajuća okolnost ranije izrečena prekršajna sankcija učinioacu ako je od dana pravnosnažnosti odluke do dana donošenja nove proteklo više od četiri godine. Pri odmeravanju visine novčane kazne uzeće se u obzir i imovno stanje učinioaca.³¹ Dakle, vidimo da je Zakon eksplicitan te osuđivanost ili kažnjivost utiče na odmeravanje kazne.³² Mišljenja smo da osuđivanost ili kažnjivost, osim što utiče na odmeravanje kazne, utiče, kako je propisano ZOP-om, uopšte na izbor

³⁰ Reč je o terminologiji: tako se okrivljeni za krivično delo može osuditi, dok se okrivljeni u prekršajnom postupku može kazniti. Međutim, Zakon o prekršajima na pojedinim mestima govori da se lice osuđuju za prekršaj. O osnovnim novinama Zakona o prekršajima vidi: Aleksandar Martinović, U susret početku primene novog Zakona o prekršajima, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 1/2014, 189–207; Ivan Milić, Novi Zakon o prekršajima i stari problemi sa zaštitnom merom obaveznog lečenja zavisnika od alkohola i psihoaktivnih supstanci, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 1/2014, 263–273.

³¹ Čl. 42. Zakona o prekršajima.

³² Prekršajni zakon Republike Hrvatske propisuje: Kad se prvi put ispituje okrivljeni će se upozoriti da nije dužan izneti svoju odbranu niti odgovarati na pitanja, što će se uneti u zapisnik. Vidi: čl. 171. Prekršajnog zakona Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 107/07, 39/13 I 157/13, tekst Zakona dostupan na: <http://www.poslovni-savjetnik.com/propisi/prekršaji/prekršajni-zakon-urednicki-procisceni-tekst-nn-br-1072007-i-392013>. na dan 23. 12. 2014. Takođe, o pravu okrivljenog lica da uskrati iskaz u prekršajnom postupku vidi kod: Miranda Gulišija, Pravo okrivljenika da uskrati iskaz u prekršajnom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, (Zagreb), vol. 15, broj 1/2008, 87–105.

Zakon o prekršajima Republike Crne Gore ne sadrži odredbe kojima se okrivljeno lice u prekršajnom postupku obavezuje da odgovara na pojedina pitanja. Naime, Zakon o prekršajima ne sadrži odredbe koje se tiču naše problematike, veće se poziva na shodnu primenu Zakonika o krivičnom postupku Republike Crne Gore, vidi: čl. 98. st. 3. Zakona o prekršajima Republike Crne Gore, tekst Zakona dostupan na <http://www.sluzbenilist.me/PravniAktDetalji.aspx?tag=%>

sankcije. Tako da li će se izreći kazna zatvora, novčana kazna, kazna rada u javnom interesu, opomena, oslobođenje od kazne ili zaštitne mere, takođe zavisi od ovih podataka.

Sa druge strane postavlja se pitanje kako se može utvrditi identitet i kako doći do ostalih podataka iz čl. 200. st. 5. ukoliko okrivljeni ne želi da dà odgovor ili daje netačne odgovore. Pre nego što odgovorimo na ovo pitanje, važno je reći da i ako okrivljeni saopšti sve podatke, neophodno je da se ti podaci provere od starne suda. Dakle, i ako okrivljeni odgovori na sva pitanja, ukoliko želimo da donesemo „pravu odluku”, sud sve „izjave” okrivljenog mora da proveri na odgovarajući način. Odgovor na naše pitanje koje smo postavili, kako će sud utvrditi identitet i ostale podatke, jeste da to sud može da utvrdi na način na koji je to radio i pre 1. marta 2014. godine, dok nije postojala obaveza, po tada važećem Zakonu o prekršajima, davanja podataka. S tim u vezi, Zakon sadrži i posebne odredbe koje se tiču prekršajnog postupka ukoliko ne može da se utvrdi identitet, prebivalište ili boravište okrivljenog, te se u tim slučajevima okrivljeni može sudskom naredbom zadržati.³³

4. POŠTOVANJE LIČNOSTI OKRIVLJENOG

Okrivljeno lice kao subjekt u prekršajnom postupku ima i određena prava koja su mu garantovana Ustavom,³⁴ zakonima i međunarodnim aktima. Jedno od osnovnih prava okrivljenog jeste i pravo na poštovanje njegove ličnosti. Tako, Zakon o prekršajima propisuje da se okrivljeni saslušava uz puno poštovanje njegove ličnosti.³⁵ Dalje, prema okrivljenom se ne smeju upotrebiti sila, pretnja, obmana, obećanje, iznuda, iznurivanje ili druga slična sredstva da bi se došlo do njegove izjave ili priznanja ili nekog drugog činjenja koje bi se protiv njega moglo upotrebiti kao dokaz.³⁶ Sada vidimo da Zakon zabranjuje

7B04562DA3-C0B9-4853-9DA9-8C9B8FC4CDF8%7D, na dan: 23. 12. 2014. Vidi i: Drago Radulović, Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, Podgorica, 2009, 142–144.

³³ Čl. 191. Zakona o prekršajima. Takođe, propisane su i druge odredbe koje se mogu primeniti ukoliko se identitet „učinioca” prekršaja ne može utvrditi, s tim da se te odredbe više tiču slučaja kada je izdaje prekršajni nalog, odnosno kada se preduzimaju pojedine radnje od strane ovlašćenih policijskih službenika.

³⁴ Vidi kod: Ratko Marković, *Ustavno pravo i političke institucije*, Beograd, 2008, 463–466.

³⁵ Čl. 202. st. 1. Zakona o prekršajima.

³⁶ Čl. 202. st. 2. Zakona o prekršajima. Slično rešenje propisano je i čl. 9. Zakonika o krivičnom postupku: „Zabranjena je i kažnjiva svaka primena mučenja, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja, sile, pretnje, prinude, obmane, medicinskih zahvata i drugih sredstava kojima se utiče na slobodu volje ili iznudaže priznanje ili kakva druga izjava ili radnja od okrivljenog ili drugog učesnika u postupku.”

bilo kakav oblik „prinude” u najširem smislu prema okrivljenom da bi se došlo do njegove izjave ili priznanja ili nekog drugog činjenja koje bi se protiv njega moglo upotrebiti kao dokaz. S tim u vezi, sada se postavlja pitanje odnosa ovog člana i člana koji se tiče obaveze okrivljenog da daje podatke o sebi. Dakle, da li se ova zabrana „prinude” odnosi samo na okolnosti učinjenog prekršaja ili i na okolnosti koje se tiču svih izjava okrivljenog, pa tako i na podatke iz čl. 200. st. 5. Zakona o prekršajima? Možemo doći do dva rešenja koja su diametralno suprotna. Prvo rešenje bi bilo da se poštovanje ličnosti okrivljenog odnosi samo na njegovo saslušanje u vezi sa prekršajem za koji se tereti, tj. da se čl. 202. ne odnosi na deo koji se tiče dela saslušanja okrivljenog u delu davanja podataka iz čl. 200. st. 5. Dakle, ako se prihvati ovakvo tumačenje, saslušanje okrivljenog se deli na dva dela, gde se u prvom delu ne poštuje ličnost okrivljenog, dok se u drugom delu poštuje ličnost okrivljenog.³⁷ Prema drugom tumačenju, ličnost okrivljenog se poštuje ne samo prilikom njegovog saslušanja, već u toku celokupnog prekršajnog postupka. Mi svakako smatramo da je ovo drugo tumačenje jedino legitimno, ali se bojimo da se s obzirom na ovakvo uređenje čl. 200. st. 5. ne može doći do takvog rešenja.

ZAKLJUČAK

Okrivljena lica u „kaznenim postupcima” imaju određena prava i dužnosti. Prava okrivljenih lica su evoluirala kroz istoriju sa tendencijom garantovanja sve većih „pogodnosti” u kaznenim postupcima.

Sa druge strane, prema sadašnjem rešenju Zakona o prekršajima okrivljenom se njegovo ranije pravo sada ograničava. U radu smo videli da je jedno od osnovnih novina Zakona o prekršajima propisivanje dužnosti okrivljenog da daje podatke o sebi, u širem smislu da daje podatke koji se ne odnose na prekršaj za koji se tereti, ali su to svakako podaci koji idu na štetu okrivljenog. Sada ne možemo reći da jedno od osnovnih prava okrivljenog lica „da ne mora ništa da izjavi” postoji u našem „kaznenom postupku”. Pretpostavljamo da je ovakvo zakonsko rešenje propisano u cilju efikasnosti i ekonomičnosti prekršajnog postupka. Tako se došlo do zaključka da je mnogo ekonomičnije i efikasnije ukoliko se okrivljeni obaveže da daje podatke o sebi, nego ako je utvrđivanje tih podataka u obavezi suda. Mi smatramo da i ako okrivljeni odluči da daje podatke o sebi da i dalje postoji obaveza suda da **proveri dobijene podatke**. Sa druge strane, ukoliko okrivljeni dâ nepotpune ili netačne podatke sud ga može novčano kazniti i to novčanom kaznom do 50.000 dinara.

³⁷ Ako jezički tumačimo odredbe čl. 200. i čl. 202. dolazimo do takvog rešenja.

Zakon sadrži odredbe o poštovanju ličnosti okrivljenog lica. Tako propisuje da „prema okrivljenom se ne smeju upotrebljavati sila, pretnja, obmana, obećanje, iznuda, iznurivanje ili druga slična sredstva da bi se došlo do njegove izjave ili priznanja ili nekog drugog činjenja koje bi se protiv njega moglo upotrebiti kao dokaz”. Tako da nam nije jasno kako istovremeno može da se poštuje ličnost i da se okrivljenom „preti” da će biti kažnjen ukoliko da netačne ili nepotpune podatke o sebi. Iako će ovakvo zakonsko rešenje, možda, dovesti do ubrzanja prekršajnog postupka, smatramo da ono nije legitimno. Smatramo da se u cilju efikasnijeg prekršajnog postupka zaboravilo na prava okrivljenog lica, te se na njega vrši prinuda da daje podatke koje idu i na njegovu štetu. Pri tom se zaboravilo i na odredbe Ustava Republike Srbije kojima se garantuju prava svakom okrivljenom. Smatramo da ovu novinu u Zakonu o prekršajima treba izmeniti i vratiti se na prethodno zakonsko rešenje.

LITERATURA I IZVORI

Gavella, Nikola; Josipović, Tatjana; Belaj, Vlado; Gliha, Igor; Stipković, Zlatan: *Stvarno pravo*, Informator, Zagreb, 1998.

DUTY OF A DEFENDANT TO PLEAD TO HIS DETRIMENT

Ivan Milić

Teaching assistant at the Faculty of Law in Novi Sad

Summary

The laws governing criminal proceedings, economic offences and misdemeanor proceedings stipulate certain rights and duties of a defendant. A new Misdemeanor Law of the Republic of Serbia, which is applicable as of March 1 2014, has limited one of the defendant's rights. One of the fundamental defendant's rights in "penal proceedings", right to remain silent, i.e. not to say anything to his detriment, is now limited by the Misdemeanor Law. More precisely, the Law imposes a duty of a defendant to plead to his detriment. This article points to the illegitimacy of this duty by envisaging that this stipulation jeopardizes one of the basic defendant's rights. The article, furthermore, indicates the consequences that may occur for a defendant who is rejecting to reply or is giving incorrect information during questioning, governed in Article 200 paragraph 5 of the Misdemeanor Law.

Key words: defendant, right, duty, restriction, sanction